

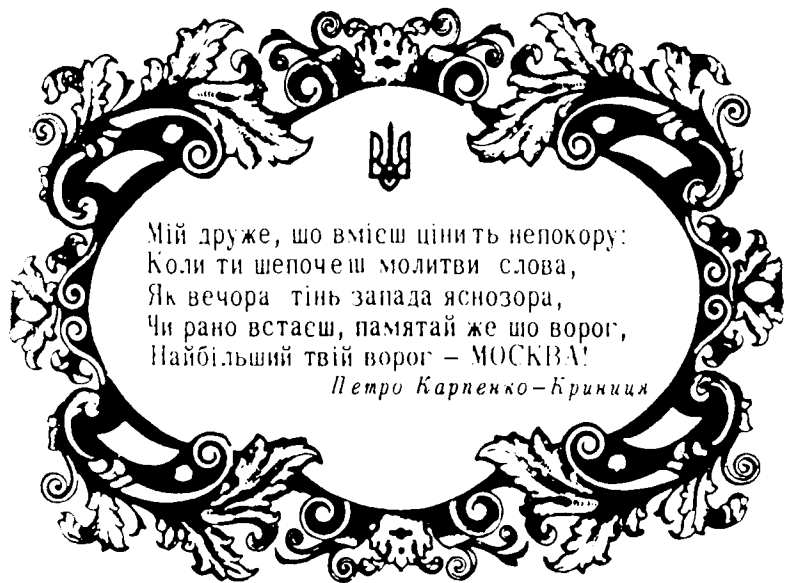
ІРЕНА КНИШ

ПЕРШІ КРОКИ НА ЕМІГРАЦІЇ

(З НЕДАВНО МИНУЛОГО)

ВІННИЦЕГ, 1955.

ІРЕНА КНИШ

ПЕРШІ КРОКИ НА ЕМІГРАЦІЇ

(З НЕДАВНО МИНУЛОГО)

*Проект зі збереження
інтелектуальної спадщини
української еміграції*

bohuslavskyj@i.ua

В-во Культура й Освіта

Вінніпег, 1955.

Оспівані поетами швейцарські Альпи, маєстатичне Боденське озеро, повна романтики долина Райну й мальовничий Тироль це декоративне тло невеличкої австрійської провінції, що зветься — Форарльберг.

*“...щоб не загинути нам
на глузких дорогах невідомости”.*

Микола Хвильовий.

Ранньою весною, в пам'ятному 1945-ому році не чар пишнозелених лісистих гір, ані повинь розквітлих садів притягнули сюди безліч чужинців. Вони напливали безперервно під грізний грюкіт бомбовиків — у час патетичної агонії “непереможного” Третього Райху. Кожний утікав ближче до західних аліянтів, а як можна найдалі від їхніх східних “союзників”. Безнастанно прибували щораз нові валки втікачів вже й після капітуляції Німеччини. Близькість нейтральної Швейцарії примаювала надією скорше видістатись із замкненої полоси — у вільний світ.

Між цими непрошеними гістьми й небажаними мимовільними туристами, що після закінчення війни опинились у Форарльбергу, були тисячі наших земляків із різних частин України. Нав'язанню швидкого контакту між нашими людьми сприяла близька віддаль сіл і містечок, що скупчилися вздовж залізничного шляху, яким за несповна півтора години можна було проїхати всю провінцію. Що дві години курсували поїзди у двох напрямках між Брегенцом (над Боденським озером) і Фельдкірхом, що скоро став центром організаційного руху українців.

Спонтанно відшукували себе знайомі, відбувалися розмови, наради, збори, щоб разом зустрічати те близьке невідоме, що нависло над утікачами. Вже в перших днях творились “ініціативні гуртки” і зав'язки “Українських Комітетів” в окремих місцях, що згодом оформились у загальнокрайову організацію.

Жіноцтво в цих перших днях переміни “Німеччини” в “Австрію” несло весь тягар тяжкої екзистенції родин: без примітивних мешканевих вигод і основних вимог гігієни, без можливостей варення, прання... А вже найбільш дошкульні були недостатки відживи для дітей: ні молока, ні набілу, ні городини, ні овочів. Матері з трудом намагались міняти найвартісніші речі за дрібку цих дорогоцінних “вітамін”. Австрійці ж нічим не хотіли помагати, щоб цим способом мерщій позбутись зненавджених “авслендерів” (чужинців).

Брегенц над Боденським Озером

Недивлячись на тяжку боротьбу за щоденний прожиток і серед жіноцтва помітний був рух за власними організаційними формами. Більше досвідчені й ініціативні одиниці з-поміж жіноцтва шукали способів здійснення цієї думки в нових умовах буття. Для всіх ще свіжа була традиція й надбання української жінки на рідних землях, величавий організаційний розмах “Союзу Українок”, що широко прославив українське ім'я у світі.

Одночасно з творенням перших основ нашого організованого життя в найбільших скупченнях української еміграції в Німеччині й Австрії, в різних місцевинах почали відбуватися жіночі наради й збори при великій кількості учасниць. Про це доходили до Форарльбергу тільки глухі вісті. Преса не друкувалася, пошта не була урухомлена, комунікація з дальшими провінціями Австрії й Німеччини була незвичайно утруднена, тому й відгомін жіночого життя й жіночих справ дуже слабо давав себе чути.

Автім відомо нам було, що 10 червня відбувся якийсь жіночий з'їзд у місцевості *Авфкірх* у південній Швабії, але хто його організував і що він постановив — це для нас було окутане тасмницею.

Між нами велися розмови про те, чи не варто б і собі принаймні деякі підготовчі кроки поробити: відшукати активніших жінок, зокрема тих, що ще до війни або під час війни працювали в жіночих організаціях, зв'язатися з ними та переговорити, щоб бути готовими до діла, коли настануть трохи сприятливіші умовини. Покищо все кінчалося на цих принагідних розмовах — життя в Форарльбергу було тяжке, жінки мали за багато клопотів у зв'язку з прожитком своїх родин.

Під кінець червня 1945 року до Форарльбергу приїхала голова довоєнного "Союзу Українок", пані Мілена Рудницька в товаристві колишньої секретарки львівської централі СУ, панни Антоніни Горохович. Вона негайно зв'язалася з управою Крайового Комітету, що мав осідок у Фельдкірху. Туди її зараз кооптовано й віддано актуальну під цю пору справу нового статуту, якого проєкт побудований на підставі статуту "Союзу Українок" у Галичині показався пригожий для форарльберзьких відносин. Паралельно зо своєю активністю в Комітеті п. Рудницька зараз відновила контакти зо знайомими з краю жінками й від тоді почався жвавіший рух серед жіноцтва.

В короткому часі жінки повели зв'язкову працю, що швидко поступала вперед. З зацікавленням дізнались ми про справи українського осередку в Авфкірху, зокрема про згадуваний жіночий з'їзд, що спонтанно виявив бажання жіноцтва мати власну, незалежну організацію. І серед нас оформлювалась ідея віднови "Союзу Українок".

Дня 15 липня 1945 року відбулися у старовинній вежі, що стояла посередині міста Фельдкірх, перші збори українського жіноцтва Форарльбергу. На ньому однодушно схвалено створити самостійну жіночу організацію, що нав'язувала б до світлих традицій українського жіночого руху і до його передвоєнних надбань та яка дозволяла б відновити давні зв'язки зо світовими жіночими організаціями. На з'їзді вибрано "Ініціативний Комітет для віднови Союзу Українок", до якого ввійшли пані: Мілена Рудницька, як голова, і Тоня Го-

рохович, Ірена Книш, Марія Мороз, Ірена Руснак, Анна Салрун, Степанія Чорпіта, Ірена Юркевичівна, як членки.

Ініціативний Комітет поставив перед собою два завдання: вужче — зорганізувати в "Союзах Українок" українське жіноцтво найближчого терену, і ширше — заініціювати таку саму працю на інших просторах Австрії й Німеччини та об'єднати її з такими самими починами, що поставали самочинно в різних околицях.

Наші наради відбувалися в згадуваній середньо-вічній вежі-башті в Фельдкірху, де мав своє приміщення Український Крайовий Комітет. Туди приїжджали ми двічі в тиждень із різних місцевостей тим самим поїздом. Були це приємні зустрічі, коли можна було відірватись на мить від клопотів із горшками та поділитися вістками з інших країн і з вільного світу. Тоді

Ганна Совачева
в побутовій песі

раділи ми новинами з Зальцбургу про успіхи тамошнього “Союзу Українок”, що його очолювала велика артистка української сцени й сеньйорка жіночого руху, пані Ганна Совачева; вона писала в листі, принагідно переданому, як багато вдалося їм допомогти найбільш загрозеним при помочі жіночої організації, чого не можна було досягти заходами Комітетів. Мов справжню сенсацію перечитували ми вголос “Наше Життя” Союзу Українок Америки, двотижневик, що почав тоді виходити за редакцією пані Олени Лотоцької, в якому надруковано було статтю панни Т. Горохович п. н. “Не падаємо духом!”.

Навіть з недосяжного Парижу — міста мрій усіх мандрівників, о. проф. Северин Сапрун, що завдяки церковним зв'язкам мав свободу рухів і багато ніс помочі українцям у Форарльбергу (заснування Братства св. Андрея, послання австрійського єпископа в нашу оборону, висяднування допомоги швейцарського Червоного Хреста й ін., переселенча акція...) привіз тижневик, видаваний у французькій столиці “Українець у Франції”. Там прочитали ми п. н. “Жінки беруться до праці”, про те, що 2 липня відбулися жіночі збори в справі заснування Українського Жіночого Допомогового Комітету (при французькому Червоному Хресті) з наміченою управою Ініціативного Гуртка у складі пань: Шульгин (почесна голова), Хмелюк (голова), Л. Крушельницька (секретар), Заворицька (заст. голови), д-р О. Піснячевська (касирка), Наталія Русова (культурно-освітня реф.), проф. Горайн (імпрезова реф.), М. Коваль (допомогова реф.) і 2 інші членки. Загальні Збори мали відбутися після вакацій. Теж довідалися про ініціативну групу жінок, що мала намір оснувати “жіночу секцію” при “Українській Громадській Опіці”. Між названими була пані Люба Крушельницька, моя давня приятелька. Ми рішили написати їм про себе і порадити творити незалежний “Союз Українок” замість секції. Мій лист поїхав з о. Сапруном до Парижу, а повернувшись до Форарльбергу о. Сапрун привіз мені відповідь з запев-

ненням пані Л. Крушельницької, що в Парижі організується — “Союз Українок”.

Справа поширення зв'язків без пошти, преси й комунікацій не була легка, але ми намагалися ловити кожную нагоду, коли хтось мав винятковий дозвіл або можливість переїздити до інших околиць Австрії й Німеччини. Так напр. дізнавшись припадково про адресу знаменитої нашої журналістки й редакторки “Нової Хати”, пані Лідії Рудик-Бурачинської, що перебувала в Грацу, мені вдалося за посередництвом знайомого, що їхав туди, передати мого листа з інформаціями для неї. Наспіли теж подібною дорогою відомості з Риму, що й там організується “Союз Українок” з панями Ольгою Коновалець, Ніною Онацькою і др.

Найбільше нам залежало, щоб скоординувати наші зусилля з Німеччиною, але в цьому натрапляли ми на найбільші труднощі. Також не було відповіді на вислані літунською поштою через Швейцарію листи до “Союзу Українок” Америки та “Союзу Українок” Канади.

А втім наші зустрічі в міській вежі Фельдкірху не обмежувались до балачок та інформаційних передач, — ми там приготувляли за редакцією пані Мілени Рудницької “Інформаційний Листок” Ініціативного Комітету для віднови “Союзу Українок”. Тоді й вийшла відозва до української жінки, витримана трохи в романтичному тоні, але вона зробила свою роботу й зацікавила жінок нашою працею:

“До Тебе, українська жінко, яку війна прогнала з рідної землі та кинула на простори західної Німеччини або західної Австрії, звертаюся оцем скромним листком, —

До Тебе, що опинившись на гужині, не забула про Батьківщину та невстигнула тугу за нею й любов до всього рідного ховаєш у своїй душі —

До Тебе, громадянко, яка знаєш, що тільки шляхом організації і самопомоги розпорошені в гужому морі українські скитальці зможуть ставити голо всім небезпекам і перетривати цю лиху годину —

До Тебе, що серед злиднів еміграційного життя не затратила зацікавлення громадськими справами та якій погугтя відповідальности за долю загалу не дозволяє замкнутися в колі злободенних турбот —

Ми подаємо Тобі радісну вістку, що після шостирічної примусової перерви українська жіноча організація відроджується до нового життя і кличемо Тебе в її ряди:

— для служби національній справі,

— для зорганізованого захисту Твоїх духових і матеріальних інтересів,

— для піднесення Твого освітнього, господарського і здоровельного стану,

— для плекання на гужині національних ідеалів і національної традиції,

— для поглиблення Твого громадянського самопогугтя,

— для вияву Твоєї громадянської енергії в усіх ділянках національного життя,

— для зв'язку з заокеанськими Сестрами та міжнародними жіночими організаціями.

Жіноча організація навчить Тебе і допоможе Тобі виконати Твої завдання матері, господині і громадянки.

Вона дасть Тобі пораду і розраду, опіку і поміг на гужині.

Вона втисить Твій біль за родинним домом, що його Ти втратила.

Вона зробить Тебе самопевною і завзятою в боротьбі з труднощами життя і сильною в нещасті.

Вона дасть Тобі пошану громадянства, вплив на життя української спільноти і те становище, що відповідає висоті Твого материнського і суспільного завдання і вартості Твоєї праці.

Сугасна хвилина накладає на Тебе ще більшу відповідальність, ніж колинебудь раніше. Бо українська еміграція зможе перетривати важкі заси тільки тоді, коли ми, українські жінки, будемо стоя-

ти на висоті завдання. Коли ми, як матері, збережемо українську родину, навіть серед найтяжчих умов еміграційного життя, здоровою тілом і душею. Коли ми, як господині, будемо господарити належно та зуміємо створити нашим найближчим, навіть серед найневідрадніших умов, атмосферу рідної хати і коли ми, як громадянки, дамо народові ті прикмети, ті моральні цінності, що їх наші матері і матері наших матерів впродовж цілої української історії давали своїм родинам”.

Від Ініціативного Комітету видано тоді теж “Організаційну Інструкцію ч. 1” про те, як закладати “Союзи Українок” і як налагодити працю в їхніх Управах:

ОРГАНІЗАЦІЙНА ІНСТРУКЦІЯ Ч. I.

A. ЯК НАЛАДНАТИ ПРАЦЮ В УПРАВІ СОЮЗУ УКРАЇНОК?

Загальні Збори вибирають окремо Голову, окремо всю Управу. На першому засіданні Управа конститується, себто членки Управи розділюють поміж собою функції, а саме мусить бути в кожній Управі заступниця голови, секретарка і скарбничка, а в більших організаціях повинні теж бути окремі референтки для поодиноких ділянок праці.

Голова очолює “Союз Українок” та репрезентує його назовні. Вона проводить на засіданнях, членських сходинах і Загальних Зборах, при чому вважає, щоб зацікавити учасниць ходом нагад і втримати порядок. Дотримуватися треба, щоб наради не перемінювалися в хаотичну балачку, але щоб членки зголошувалися до слова та по черзі висловлювалися до даної теми. До кожного засідання і сходин Голова підготовляється, обдумуючи заздалегідь порядок нарад, який подає до відома на початку нарад. Голова плянує працю в товаристві на ближчу і дальшу мету. Вона заохочує членок до праці, усуває непорозуміння, витворює атмосферу дружньої співпраці і солідарности. Ставить найвищі вимоги до себе самої і своєю обов'язковістю та всією поведінкою стає зразком для інших. Авторитет, енергія і тактовність — ось необхідні прикмети Голови.

Заступниця Голови є найближчою помічницею Голови та виконує всі функції Голови на випадок її перешкоди.

Секретарка веде протоколи засідань Управи, сходин і Загальних Зборів, повідомляє членок про засідання Управи та про сходини, виготовляє листи і зберігає в порядку книгу протоколів, копії всіх висланих листів і листи, що надійшли до “Союзу Українок”.

Скарбничка приймає членські внески, виконує видатки на основі рішень Управи, веде касову книгу та квітар, інформує Управу про стан каси, вишукує джерела доходу, опрацьовує бюджет і по-лагоджує всі справи, зв'язані з господаркою "Союзу Українок".

Заступниця Голови, Секретарка і Скарбничка виконують у ма-лих "Союзах Українок", де нема широкої діяльності, також ще інші функції.

"Союзи Українок", що існують у більших осередках україн-ської еміграції та у великих таборах, повинні розгорнути працю на всіх ділянках і мати такі референтки: організаційну, культурно-освітню, суспільної опіки, народного здоров'я (гігієни), gospodar-ську та інші.

Організаційна Референтка веде реєстр членок та реєстр усього українського жіноцтва на терені діяльності "Союзу Українок", вписуючи в нього ім'я й прізвище, дату й місце на-родження, освіту й звання, родинний стан (скільки і вік дітей). Веде евіденцію громадянок, здатних до громадської праці та дбає, щоб використати якнайкраще їх співпрацю. Організаційна Референтка при "Союзах Українок" вищого ступня (себто при територіяльних осередках), слідкує за працею місцевих "Союзів Українок" та пере-віряє її на місцях, дає почин до створення "Союзів Українок" там, де їх ще нема, скликає організаційні наради та взагалі дбає про тіс-ний контакт організаційних клітин із осередком.

Культурно-освітня Референтка дбає про збережен-ня на чужині національної традиції, релігійно-народніх обрядів та звичаїв. Організує традиційні відсвяткування Андрея, Свят-Вечора й Різдва, Маланки і Щедрого Вечора, Великодніх і Зелених Свят. Організує святочні сходи в пам'ять українських письменниць і видатних жінок української історії. Влаштує доповіді й гутірки на виховні, літературні й громадські теми. Організує материнські кружки при школах, що дбають про моральну опіку над шкільною дітворою та за її доживлювання й зодягнення. Організує дошкілля, веде евіденцію садівничок та влаштує курси для їх вишколу. У великих містах організує бурси, (гуртожитки) для учениць. Орга-нізує гуртки дівочого доросту. Організує курси шиття і крою та інші короткореченцеві загально-освітні й фахові курси для жінок. Опікується народнім мистецтвом, а саме: організує виставки на-роднього мистецтва, робітні й курси народніх вишивок, курси на-роднього танку. Пропагує народню ношу, як святковий стрій жі-ноцтва.

У великих містах потрібні окремі Референтки Дошкілля, Дорос-ту і Народнього Мистецтва.

Суспільна Опіка — це в умовах еміграційного життя одна з найважливіших ділянок праці "Союзу Українок". Сюди належить опіка над жінкою й дитиною, особливо над вагітними жінками, са-мітніми матерями та немовлятами, опіка над старцями і хворими, від-

відування хворих у лікарнях, кухні й чайні, захисти для бездомних, взагалі опіка й допомога всім потребуючим. Референтка Суспільної Опіки організує ці справи та продумує над джерелами здобування матеріальних засобів на свою роботу.

Референтка Народнього Здоров'я організує здо-ровельну опіку над жінками й дітьми, особливо над молодими ма-терями і немовлятами, (т. зв. Порадні Матерів). Дбає про поширення засад особистої гігієни жінки та раціонального плекання немовлят. Організує курси медсестер. Дуже важні завдання має Референтка Народнього Здоров'я в таборах, напр. контролю чистоти, конкурси чистоти мешкальних бараків і т. д.

Господарська Референтка веде фахову евіденцію жінок. Збирає інформації про можливості zatrudнення жінок. Дає ініціативу до творення ремісничих варстатів для жінок: швальні, робітні суконь, підроблювання панчіх, пральні і т. і., та інших само-допомогових господарських установ при "Союзах Українок".

В міру потреби можуть бути при "Союзах Українок" ще й інші Референтки, як Референтка Товариського Життя для організації доз-вілля й товариських імпрез, Референтка Фізичного Виховання і Спорту.

Б. ЯК НАЛАДНАТИ СПІВПРАЦЮ З КОМІТЕТАМИ?

Допомогові Комітети, що існують під різними назвами — "У-країнський Комітет", "Громадський Комітет", "Осередок Поради й Опіки" — або під фірмою Церковних Братств мають здебільшого тенденцію підпорядкувати собі всю громадську працю свого терену та спочатку неприхильно ставляться до починів жіноцтва організу-ватися в самостійній організації. Таке становище можна собі по-яснити хіба тільки тим, що під час війни наше громадянство при-викло до т. зв. "всеобіймаючих" організацій та до "Жіночих Секцій", як прибудівки до цих установ.

Ясна річ, що жіноцтво не може зрезигнувати з власної орга-нізації та мусить намагатися переконати провід Комітету про пра-вильність свого становища. На еміграції координація зусиль і згідна співпраця всіх українських чинників ще більш потрібні, ніж на Рід-ній Землі. Тож треба докласти зусиль, щоб проламати перше упе-редження Комітету і наладати з ним дружні взаємовідносини.

Пристаюючи до праці, Управа "Союзу Українок" повідомить про це Управу Комітету, запевняючи його про своє лояльне від-ношення. Жінки залишаються очевидячки і надалі членами Комі-тету, якому прислуговує заступництво інтересів цілої української колонії даного терену перед чужими урядовими чинниками. За обо-пільним порозумінням треба розмежувати компетенцію та наладати співпрацю між аналогічними референтурами обох установ. Для по-стійного контакту та узгіднення праці вказаним е, щоб заступниці "Союзів Українок" входили до Управи Комітету.

Впродовж місяців липня й серпня відбулися осно-
вуючі Загальні Збори "Союзу Українок" по всіх важ-
ніших місцевинах, де жили українці: Фельдкірх, Дорн-
бірн, Брегенц, Ранквайль, Гогенемс, Шварцах, згодом
Блюденц, Геціс, Люстенав, Лявтерах... Все це близь-
кі у віддалі містечка й села, мальовничо положені з
пам'ятками старовинної архітектури, з чепурними й
стилевими мешкальними будинками, де тільки вибран-
цям із нас щастило дістати кімнату. В містечку Дорн-
бірн, де я жила, відбули ми збори 18 серпня і там обра-
но мене головою місцевого "Союзу Українок".

Між жіноцтвом росло зацікавлення працями "Іні-
ціативного Комітету". В живому й постійному контакті
були з нами пані: проф. Юлія Білецька (Брегенц), Оле-
на Білоус (Брегенц), Степанія Безкоровайна (Гоген-
емс) Любов Дзуль (Фельдкірх), мгр. Наталія Залу-
ська (Дорнбірн), Ярослава Зорич (Ранквайль), Осипа
Кобзар (Дорнбірн), М. Літинська (Люстенав), Осипа
Максимів (Брегенц), Іванна Мамчак (Фельдкірх), Со-
фія Михайлів (Дорнбірн), Е. Неткевич (Дорнбірн),
Марта Роговська (Фельдкірх), Любов Савойка (Швар-
цах), Степанія Соневицька (Брегенц), Степанія Фили-
пович (Блюденц), П. Тржепіль (Геціс)... Це в біль-
шості голови й членки Управ новооснованих кружків
"Союзу Українок". В кожному кружку начислювано по
кількадесят членок, а всіх разом зареєстрованих було
вже понад триста.

В цей спосіб виконали ми перше завдання, намі-
чене на з'їзді 15 липня. Впарі з цим ішла дбайлива
зв'язкова акція з іншими осередками української емі-
грації в Австрії й Німеччині, з метою підготувати спіль-
ний з'їзд українського жіноцтва та оформитися в одну
центральну жіночу організацію "Союз Українок". Зв'я-
зок ішов листами до окремих осіб, їх перевозили при-
нагідні кур'єри — хтонебудь їхав до американської зони
Австрії чи Німеччини, забирав із собою і нашу "пошту".
Ми пильно намагалися не прогавити ніякої нагоди.

Крім того для загальної інформації й загального
зв'язку з широкими колами українського жіноцтва був

призначений "Інформаційний Листок". Вийшли його
два випуски, за вересень і жовтень 1945 року, з таким
змістом:

ВЕРЕСЕНЬ:

Відбудовуємо "Союз Українок".
Ініціативний Комітет для віднови "Союзу Українок".
Чи потрібна нам окрема жіноча організація?
Наша ідеологія.
Затримуємо традиційну назву.
Що зробили ми досі для нав'язання контакту зо
світом?
Інформації про український жіночий рух в Європі.

ЖОВТЕНЬ:

Підсумки Українського Жіночого З'їзду.
Ті, що від нас відійшли.
Основні організаційні тези "Союзу Українок".
Мета "Союзу Українок Європи".
Тимчасовий Статут.
Як переводити легалізацію "Союзу Українок".

Душею цієї акції була пані Мілена Рудницька, вона
вкладала левину частину всієї роботи і вона переважно

Мілена Рудницька

заповняла сторінки “Інформаційного Листка”. Тісно з нею співпрацювала в підготовчій акції до З’їзду п. Ірена Руснак, з відомої української родини Роговських на Буковині.

Велика частина жінок не дуже розбиралася в тому, які найкраще прийняти організаційні форми. Щоправда всі хотіли жіночої організації, але чи це буде “Союз Українок” чи “Жіноча Секція” при Українському Комітеті, це їм було здебільша байдуже, щоб тільки можна було разом сходитися і робити своє діло. Зате п. Рудницька з притиском наголошувала необхідність незалежнитися від Комітетів. Мої симпатії, як і всього Ініціативного Комітету й тих, що з ним співпрацювали, були по стороні незалежності “Союзу Українок”, однак я не могла не здавати собі справи з ускладнень, що їх потягнуло б за собою радикальне домагання всупереч опінії зорганізованої в Комітеті суспільності. Мій чоловік, як голова Крайового Комітету, не був ворогом “Союзу Українок” і радо вийшов би нам на зустріч, але я теж мусіла розуміти його відповідальність за всіх нас у тому часі, коли саме наше існування було загрожене і коли не час був тягнути ще одну лінію фронту через середину нашої суспільності в Форарльбергу. Потрібно було терпеливості, вияснювальної акції і доброї волі до порозуміння.

Кінець - кінців до порозуміння з Комітетами ми дійшли, а для освідомлення жіноцтва п. М. Рудницька оголосила ось цю статтю, що була передрукована в “Інформаційному Листку”:

ЧИ ПОТРІБНА НАМ ОКРЕМА ЖІНОЧА ОРГАНІЗАЦІЯ НА ЕМІГРАЦІЇ?

Може в неодній з громадянок родиться сумнів, чи треба жінкам під теперішню пору окремої, самостійної жіночої організації. Чуємо теж де-не-де зо сторони чоловіків вислови побоювань, що жіноча організація це зайве розбивання сил, які можуть усі вміститися в рамках спільної організації допомогових Комітетів.

Щоб розвіяти ці сумніви, виставить пригадати такі факти.

1. За відновною жіночої організації промовляє довголітня традиція. Самостійна жіноча організація існувала в Західній Україні від 1884 року до осені 1939 року, себто безперервно 55 років, та вложила в українське життя велетенський вклад праці. Ідеологічні та громадянські надбання українського жіноцтва могли б зовсім пропасти, якби не відродилася жіноча організація, що ці надбання витворила.

2. Ввесь довголітній досвід українського жіночого руху, особливо двацятилітній період між обидвома світовими війнами, доказує, що жіноча організація є корисна і необхідна. Так для загалу, як і для самого жіноцтва. Без неї громадське життя було б позбавлене співпраці жінок, а жіночі сили ниділи б, не маючи змоги проявитися. Бо для проявлення своєї громадянської волі і громадянської енергії жіноцтво мусить мати окремі, самостійні рамки. Тип громадянської творчости, що його викристалізував жіночий рух, не вміщається в ніякій іншій організації.

3. Тільки незалежна жіноча організація дає можливість виховати кадри ідейних і активних громадянок, свідомих своєї великої ролі і відповідальности. Обов'язки матері-виховниці, обов'язки господині, материнська роля жінки в громадянстві — все це специфічні завдання, специфічні ділянки праці. Підготувитися до них може жінка тільки в жіночій організації.

4. Незалежна жіноча організація потрібна нам тепер більш, ніж колинебудь раніше, бо під гітлерівським режимом наші головіки відвикли багити жінок при поважній суспільній роботі, а жінки стали несміливі і немов утратили довір'я до власних сил. Щоб викоринити це легковажне ставлення до жінок, а з другого боку комплекс меншеартости в самих жінок, необхідна жіноча організація. В ній жінка скріпить своє громадське самопогуття, гезез неї відзискає належне місце в громадянстві.

5. Жіноча організація є репрезентантом змагань і

волі жіноцтва. За її посередництвом жіноцтво матиме знову змогу займати становище до всяких суспільних питань і подій, впливати на хід національних справ, змагати до впорядкування та уздоровлення цієї чи іншої ділянки національного збірного життя.

6. Також досвід воєнного часу доказав, що самостійна жіноча організація необхідна. Знищення організаційних форм українського жіночого руху було рівнозначне з виселенням жіноцтва з громадянського життя. Велика шкода вийшла від того для нашого загалу, що потребував праці й допомоги жінки, особливо в ділянці суспільної опіки. Та й усякі інші нездорові прояви українського життя підчас війни мали як одну з причин те, що жіноцтво не мало змоги зорганізовано їм протиставитися.

7. Віднова "Союзу Українок" є необхідна і невідкладна для затримання позицій у "Міжнародному Жіночому Союзі", що їх українське жіноцтво займає від 1922 року. Українське жіноцтво віддало через свої закордонні зв'язки нераз у минулому великі прислуги національній справі, і саме сьогодні воно має в цій ділянці великі завдання і великі можливості, які треба використати для захисту інтересів української еміграції.

8. Дуже важною справою для українського жіноцтва на еміграції є віднова і скріплення зв'язків із Союзом Українок Америки і Союзом Українок Канади. Але і для того потрібна самостійна жіноча організація.

9. Роль жіноцтва в допомогових Комітетах, що оснувалися скрізь на еміграції, є дуже мала, правду сказати, ніяка. Вона не відповідає ані чисельній силі жіноцтва, ані його громадському значенню і досвідові. В Управах Комітетів жінок майже зовсім нема. Це доказує, що або Комітети не вміють закривізувати жінок і приєднати їх до праці, або що вони нехтують жінками і не хочуть допустити їх до проводу. Цей факт опрокидує закид, що жіноча організація зайва, та відбирає моральне право робити перешкоди жінкам, коли вони творять окрему організацію.

10. Одна з найбільших небезпек, що грозить укра-

їнській жінці на зужині, це те, щоб вона не розгубилася в дрібних злободенних турботах. Особисті злидні такі дошкульні, труднощі прохарчування родини такі сьогодні великі, домашнє господарство абсорбує стільки часу й енергії, що серед цих дрібниязкових зайнять жінка може втратити зацікавлення широкими справами, може втратити з огей режі загальної ваги. Тільки жіноча організація збереже жінку від цієї небезпеки, зв'яже її з життям національної спільноти, збільшить її гуйність на національні потреби.

Можна було не годитися з деяким підходом і з деякими акцентами цієї аргументації, але не треба забувати, що нашою метою було збудити жіночу амбіцію та в основному цей хід думок був відбиткою переконань нас усіх з "Ініціативного Комітету".

Дальша підготовка до з'їзду йшла повною ходою. В близькому Тиролі ми мали не тільки налаштовані зв'язки, але там уже діяли "Союзи Українок". Їхні установчі збори відбулися в Інсбруку дня 10 вересня, а до управи ввійшли м. ін. пані: Магдалина Попель, Марія Рудницька, Софія Лемішкова, Климентина Гарасимів, Лідія Носик, Марія Яхно, та в таборі Ляндек дня 12 вересня з управою у складі пань: Марії Хоптяк, Мальвіни Коропей, Ростислави Бровар, Ольги Клишко, Олени Бриган і др.

Ірена Книш

Степанія Чорпіта

До подробиць продумано програму з'їзду й усіми доповідями поодиноких референтур з центральною проблемою "Українська жінка й еміграція": організаційної, культурно-освітньої, суспільної опіки, фінансової, що їх підготували пані: Тоня Горохович, Іванна Мамчак, Ірена Руснак, Степанія Чорпіта. До мене належала ділянка культурно-освітньої діяльності. Реферат цей у мене зберігся, то ж, як ще одну ілюстрацію наших тодішніх наставлень і настроїв може не буде зайвим його навести:

ПЛЯН ПРАЦІ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ "СОЮЗУ УКРАЇНОК" У ФОРАРЛЬБЕРГУ

I. ВСТУП.

Коли яким стало, що відносини на сході Європи не скоро уложаться так, щоб уможливити добровільний поворот до батьківщини, вся багаточисленна маса нової української еміграції станула перед перспективою сірих еміграційних буднів із усіми того роду консеквенціями не лише в площині боротьби за фізичне існування, але й у ділянці духово-морального життя й відношення до довкілля світу.

Еміграційні відносини поволі стабілізуються і в слід за тим невідмінно йдуть усі притаманності еміграції, як соціологічного явища в широкому масштабі: безнадійність, моральна депресія, ідейна пуста обезкоріненого, відорваного від рідного ґрунту елементу Явище це дуже загрозливе, якщо залишити йому вільний шлях. Завданням усіх громадських організацій — від політичних до харитативних включно є підняти на дусі еміграційну масу, заповнити цю ідейну пустку, дати новий ідейний зміст нашому щоденному життю, щоб зберегти моральне здоров'я та духову працездатність української еміграції.

Ось у цій площині лежать завдання культурно-освітньої діяльності на еміграції, що особливо в жіночій організації має перед собою великі можливості і вдячне поле до праці. Служитиме вона тісним духовим зв'язком з далекою батьківщиною, розкриваючи перед нами скарби її культури й завчання любити й цінити те, що тепер від нас далеко, а на що ми в безпосередній близькості не все може належно звертали увагу. Культурно-освітню працю нашої організації треба ставити не так для розваги земляків — хоч і про це не можна забувати — але для піднесення духового рівня еміграції, щоб будити в ній національну гордість і давати духову зброю в боротьбі з моральними еміграційними злиднями. Через неї заговорить голос нашої далекої Батьківщини, як каже поет "тієї божественно-незрівняної Країни, тієї нашої прекрасної землі" —

то ж треба нам розкрити вуха і слухати, "щоб не загинути нам на глухих дорогах невідомости!"

II. ЗМІСТ ПРАЦІ.

При устійнюванні конкретного пляну діяльності культурно-освітнього реферату треба взяти на увагу, що в даній місцевості (середовищі) діють теж інші громадські організації, що зо своєї сторони теж ведуть культурно-освітню роботу. З усіми цими установами, а зокрема з їхніми культурно-освітніми референтами треба вийти в порозуміння й уложити культурно-освітню працю так, щоб вона себе взаємно доповняла, а не йшла в розріз. При тому треба застерегти деякі ділянки праці виключно для жінок, а в загальному заповнити відповідне місце насвітленню проблем, що можуть мати значення для жінок.

1. Перш усього устійнюємо, що виховання й навчання дитини належить до української жінки. На ній лежить обов'язок і тягар дати головні основи виховання майбутньому поколінню, що піде в світ кувати кращу долю нашої Батьківщині. Виховання домашнє, хоч дуже важне, не вистачає. Авжеж поминути його не можна і конечно треба допомогти матерям, що не мають часу чи не вміють над цим призадуматися, а це шляхом улаштування для них циклю рефератів про психологію дитини та її виховання в дошкільному віці та в перших шкільних роках. Ця, на око легка справа, вимагає солідного фахового опрацювання і не повинна обмежитися тільки до час-до-часу влаштовуваних гутірок чи рефератів. Необхідно тут видати друком або бодай вибити на цикльостилі реферат, що давав би основні відомості в цій матерії, а в дальшу чергу влаштувати виховну пораду для матерів. Моральне здоров'я дитини не менше важне від фізичного, а так мало досі в нас на це зверталася увага. Ця порада, що повинна бути заложена в кожному таборі, pomoже не одній українській матері відучити дитину від злих навичок і налогів, а з другої сторони дати їй здорові основи під розвиток здорового й сильного характеру.

В місцевинах, де знайдеться більша кількість дітей, позакладати дитячі садки. Де дітей замало, або де нема відповідної фахової сили для ведення дитячого садка — влаштувати періодичні дитячі забави. Важне тут, щоб ці забави велися під знаком пляновости в програмі і для тої цілі необхідно поперше випрацювати програму, подруге відбувати періодичні сходи виховниць для виміни досвіду й спостережень.

Добре було б, подбати, щоб дати для дітей час-до-часу театральну виставку. Це можна зробити в одному-двох місцях і привозити туди дівчорі з околиці, або закласти постійний дитячий театр. Труднощі тут великі — брак сил, відповідних декорацій, дитячих п'єс, тощо — але для наших дітей позбавлених буквально всього, це дасть таку невисказану радість, що варто над цим попрацю-

Дитячий садок у Брегенці з учителькою п. Е. Неткевич

вати. Вистави давати або при нагодах національних і церковних свят (Св. Миколи, Різдва, роковин Шевченка...), або просто інсценізувати казки, напр. казку про Червону Шапочку. Тут треба завважити, що й для жінок це дає велику піддержку, коли вони бачать своїх дітей задоволеними й щасливими. Це їм дуже помагає легше зносити нужду еміграційного життя й ставити чоло загальній недолі.

У цій ділянці жінка незаступима й безконкурентна через своє розуміння дитячої душі, терпеливість і любов до дітей. Але в парі з цим на неї лягає головна відповідальність за духовий розвиток дитини, тож працю ту треба розпочати як найшвидше.

2. Опісля на чергу приходять речі, що торкаються виключно жінок і що в них жінки здані тільки на себе самих, ніхто за них цього не зробить.

а) освідомлення жіноцтва про його ролі й завдання в громадському житті. Це злегка заторкує всякі політичні проблеми, але під теперішню пору, коли всякі політичні організації для нас заборонені, коли нема можності деінде вести ідеологічну й політично-освідомну роботу, це припадає в участі культурно-освітньому рефератові. Зокрема розроблення, чи краще відсвіження в пам'яті жінок того, що розроблено вже давніше в жіночих українських організаціях, напр. таких проблем як: жінка - мати, жінка - дружина, жінка - господиня, жінка - громадська діячка, жінка - мистець, жінка - фахівець і т. д., бадьоро впливає на жіноцтво, його активізує та посилює його участь у громадському житті.

б) Разом із цим лучиться безпосередня й посередня пропаганда за пожвавленою участю жіноцтва в суспільному житті, за творенням жінками нових цінностей в українській культурі. Чудово на-

даються до того всякі жіночі імпрези, ювілейні свята в честь визначних українських жінок, письменниць і суспільних діячок, напр. академії в честь Лесі Українки, Ольги Кобилянської, Наталії Кобринської, Ольги Басараб, Олени Теліги і т. п. Наводивши перед очі нашого жіноцтва ці постаті великих українських жінок, підносимо їхню гордість із жіночого вкладу в духову скарбницю української культури та заохочуємо й зобов'язуємо до того, щоб і від себе докладали труду для батьківщини. Виховна, пропагандивна й організаційна вартість цих імпрез стоїть поза всяким сумнівом і зайво було б доказувати конечність розгортати в цьому напрямку діяльність культурно-освітнього реферату.

в) Інформацію про життя жінки в інших країнах, про їхні суспільні досягнення й організаційні намагання теж повинен перебрати на себе культурно-освітній реферат. Правда, це доволі трудна справа під теперішню пору, через брак потрібної літератури й цілковиту відсутність преси, все таки необхідно бодай що найважливіше донести до відома нашого жіноцтва, щоб таким чином хоч частинно заповнити цю прогалину.

г) Але до найважливіших завдань культурно-освітнього реферату належать усі почини, що ведуть до збереження на чужині національної традиції, релігійно-народних обрядів та звичаїв. Такі імпрези як спільний Свят-Вечір, Маланчин Вечір, Щедрий Вечір, Андріївський Вечір, Великдень, спільне свячене, гагілки... й т. п. утримують вічно живим і животворним те все, що нас, розпорошених у чужому морі скитальців, в'язже з Рідною Землею і з минулим Нації. Плекання на чужині національної традиції живо відновлює наш духовий зв'язок із Батьківщиною, а ці народні звичаї та обичаї, витворені в нас і усталені перед віками, — це справді цілий

Група дітей, що виступали на "святі весни" в Гогенемсі, 1946 р.

світ глибоких душевних зворушень і естетичних переживань, яких нам може широко заздирити цілий культурний світ.

д) Накінець не можна поминути мовчанкою також важної для жінок справи, як фаховий вишкіль і дошкіль, щоб дати жінкам можливість краще влаштуватися в житті, збільшити свою заробіткову спроможність і забезпечити своїм родинам ліпші умови існування. Курси кравецького крою, домашнього господарства, чужих мов і все тому подібне може не притягають до себе належної уваги жіноцтва, з великою для нього шкодою. Розкрити на це очі, захопити до того, вказавши практичні користі — ось найближчі завдання в цій ділянці. По такій пропагандивній підготові влаштувати курси з різних практичних ділянок назважаючи на більше чи менше число учасниць, коли це тільки не потягне надто великих видатків. Бо культурна робота, це не заробіткове підприємство.

III ШЛЯХ І МЕТОДИ.

Цей плян праці культурно-освітнього реферату складений під знаком практичності й реальності, себто взято в ньому на увагу те, що потрібно й що можна зробити в малій провінції, базуючись на загальному тлі жіночих потреб і національного інтересу. Методи здійснення його прості:

1. Відбути конференцію культурно-освітніх референток, обговорити програму і приміняти її до локальних потреб і можливостей.
2. Зокрема розробити плян виховної роботи для і серед дітей. Перевести короткий перевишкіль садівничок, ґрунтовно переробивши й обговоривши з ними цю програму.
3. Стояти в тісному порозумінні з референткою народнього мистецтва — ці дві ділянки в багатьох справах себе доповнюють.
4. Відбути конференцію з культурно-освітніми референтами існуючих на даному терені українських громадських організацій у цілі розмежування й узгіднення діяльності.
5. Влаштувати літературні й загально-дискусійні вечорі.
6. Закладати світлиці й бібліотеки, в порозумінні з іншими культурно-освітніми референтами.
7. Оточити своєю опікою табір для українських переселенців. Він стане базою для ширшого розгорнення культурно-освітньої акції в краю.

Все таки була це багато скромніша програма від широкого пляну, який на міру міністерства освіти для Крайового Комітету виготовив інж. Юрій Лавриненко-Дивнич, тодішній культурно-освітній референт.

Відкриття з'їзду й головна промова на тему "Наші найближчі завдання" спочивали в досвідчених руках нашої парламентаристки — пані Мілени Рудницької.

Проектована програма була наперед розіслана:

ПОРЯДОК НАРАД УКРАЇНСЬКОГО ЖІНОЧОГО З'ЇЗДУ

Фельдкірх, дня 30 вересня 1945.

- I. Нарада Делегаток СУ
  1. Відкриття
  2. Організаційні тези СУЕ, мета СУЕ, Тимчасовий Статут місцевих СУ
  3. Наші найближчі завдання:
    - а. справа легалізації
    - б. збірка матеріалів і заходи перед міжнародними установами й альянтськими чинниками на місцях
    - в. виготовлення дальших інструкцій
    - г. Комітет Зв'язку
  4. Звідомлення Делегаток про стан організації й дотеперішню працю.
- II. Загальні Збори Крайового СУ Форарльбергу
  1. Відкриття
  2. Завдання українського жіноцтва на еміграції (доповіді і напрямні на майбутнє)
  3. Дискусія
  4. Ухвалення Тимчасового Статуту
  5. Вибір Управи Крайового СУ Форарльбергу
  6. Ухвалення членської вкладки
  7. Закриття.

Нарешті після тримісячної наполегливої підготовки відбувся цей з'їзд під назвою "Український Жіночий З'їзд" у Фельдкірху в днях 30 вересня й 1 жовтня 1945 року. Приїхали делегатки з усіх трьох окупаційних зон Австрії та з французької зони Німеччини. Не було нікого з американської та з англійської зони Німеччини, хоч п. Рудницька запевняла, що всі матеріали й запрошення переслала окремим кур'єром до рук п. Ірени Павликовської, а пані Ірена Руснак через свого брата п. Роговського мала зв'язок з п. Уляною Целевич, що тоді була дуже активна в Німеччині.

Найбільше нас усіх зворушив приїзд відомої й шанованої п. Ганни Совачевої, в тому часі голови "Союзу Українок" у Зальцбургу. В її старшому віці переправа пішки по розкитаних мостах над прірвами та довге виждання в дощеву негоду по пошкоджених залізничних станціях на спізнені поїзди робили її подорож на форарльберзький з'їзд — просто героїчною.

Фельдкірк з вежою, де був З'їзд

Перед відкриттям з'їзду відбулася вранці Служба Божа, яку в місцевій катедрі відправив о. С. Сапрун. Може вперше в цих холодних сутінках готицького храму неслись гарячі тони нашої молитовної пісні й панатиди, що їх при участі хору по мистецьки співав обдарований незвичайної краси баритоном — о. Сапрун, колишній диригент дрогобицького "Бояна".

Опісля в ущертв вивпвненій просторій "ротонді" фельдкірської вежі, що, може, пам'ятала брязкіт зброї середньовічних лицарів, почався імпозантний — перший організований з'їзд українського жіноцтва на еміграції. З'їзд був намічений тільки на 30 вересня, однак велике число делегаток і багата його програма змусили нас продовжити його ще на один день.

Найважнішою постановою з'їзду було схвалення організаційних тез українського жіночого руху на еміграції в Європі, що замикалися в наступних резолюціях:

1. До часу повороту на Рідні Землі, на час перебування в Середній і Західній Європі, українське жіноцтво об'єднується в "Союзі Українок Європи", (в скороченні: СУЕ) з відділами в окремих країнах: "Союз Українок у Німеччині", "Союз Українок в Австрії", "Союз Українок у Франції", "Союз Українок в Італії" і т. д.

2. "Союз Українок Європи" вважає себе продовженням довоєнних українських жіночих товариств ("Центрального Українського Жіночого Товариства Союз Українок у Львові", "Союзу Українок Волині", "Союзу Українок - Емігранток" та ін.), і спадкоємцем ідей українського жіночого руху, устійнених у резолюціях "Українського Жіночого Конгресу" 1934 року.

3. Скрізь, де живе українська еміграція в Європі, творяться на підставі демократичних принципів місцеві "Союзи Українок" під назвою "Союз Українок у...", які змагають до об'єднання у щораз вищі територіяльні одиниці згідно з адміністраційним поділом краю, напр. "Союз Українок у Тиролю", "Союз Українок у Баварії" і т. д. В усіх шістьох окупаційних зонах Середньої Європи, себто в англійській, американській і французькій зонах Німеччини й Австрії, повинні постати територіяльні "Союзи Українок" шляхом порозуміння діючих там місцевих "Союзів Українок" та на основі вільних виборів.

4. "Союз Українок Європи" буде змагати до того, щоб разом із заокеанськими українськими жіночими організаціями відновити "Світовий Союз Українок", що був створений на основі рішень "Українського Жіночого Конгресу" в 1934 році та об'єднував українське організоване жіноцтво Західних Українських Земель, політичної еміграції першої світової війни та жіноцтво Нового Світу. У змінених умовах "Світовий Союз Українок" повинен об'єднати все українське організоване жіноцтво поза межами Батьківщини.

5. До часу остаточного сформування "Союзу Українок Європи" та вибору демократичним шляхом його Проводу, заступає українське жіноцтво на міжнародному терені та перед заокеанськими українськими жіночими організаціями останній легально вибраний провід українського жіноцтва на Рідній Землі.

Прийнято теж Тимчасовий Статут Союзу Українок Європи і намічено пляни діяльності. Для здійснення цих організаційних плянів вибрано "Комітет Зв'язку", що мав продовжувати другу частину праці покликаного З'їздом 15-го липня 1945 року "Ініціативного Комітету для віднови Союзу Українок", спираючися цим разом уже на мандат ширше зорганізованого З'їзду. Головою "Комітету Зв'язку" обрано п. Мілену Рудницьку, до його складу ввійшла теж я, як заступниця голови.

Покищо не вибрано Центральної Управи “Союзу Українок Австрії”, бо не всюди ще закінчено організацію низових клітин “Союзу Українок”. Тироль і Форарльберг мали вже за собою цю початкову працю і для них вибрали ми Крайові Управи, що згодом на деякий час перемінено на спільну для обох провінцій Головну Управу третього щабля (з тим, що залишено в Форарльбергу Крайову Управу в організаційній двоступневій структурі). Для “Союзу Українок у Форарльбергу” вибрано Головну Управу в такому складі: Мілена Рудницька — голова, Юліяна Білецька, Винницька, Антоніна Горохович, Ірена Книш, Іванна Мамчак, Ірена Руснак, Анна Сапрун, Степанія Соневецька, Степанія Чорпіта, Шміглева, Ірена Юркевич — члени; до Контрольної Комісії ввійшли: Юлія Дубицька, Ольга Ковальчук, Любов Савойка. Мені припало ведення культурно-освітніх справ.

На З'їзді були моменти великого підйому духа й глибокого зворушення. Коли делегатки стоячи слухали довгої лісти визначних і провідних жінок, що покинули цей світ у воєнній заперюсі або замучені німцями чи більшовиками, не одна сльоза сплила по обличчі. Перед нашими очима пересунулися неначе живі:

Проф. Софія Русова, почесна голова Світового Союзу Українок, почесний член Централі Союзу Українок у Львові.

Ольга Кобилянська, письменниця, почесний член Централі “Союзу Українок” у Львові.

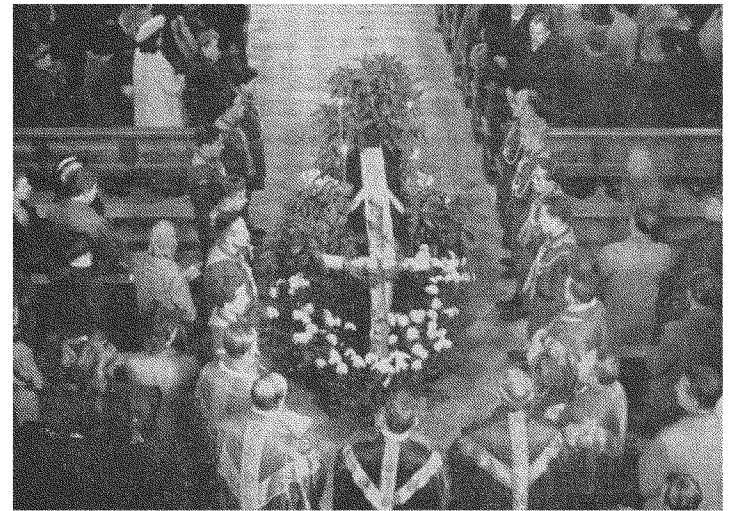
Проф. Ольга Ціпановська, член Президії “Союзу Українок” у Львові.

Оксана Джиджора - Дзьоба, секретарка Централі “Союзу Українок” у Львові.

Проф. Євгенія Тишинська, провідниця католицького українського жіночого руху.

Іванна Бережанська, голова Філії “Союзу Українок” у Львові.

Неоніла Селезінка, голова Філії “Союзу Українок” у Радехові.

Панахида в пам'ять борців за волю України в Дорнібірні, в лютому 1946 р.

Аркадія Гургула, основниця і кол. голова “Жіночої Громади” в Рогатині.

Іванна Кокорудз, фундаторка жіночої гімназії “Рідної Школи”.

Проф. Ольга Кульчицька, член Управи “Союзу Українок” у Перемишлі.

Мати Северина Парилле ЧСВВ, співробітниця жіночих журналів, знаменитий знавець українського фольклору.

Дир. Софія Олесківна - Федорчак, б. член Управи “Союзу Українок” у Львові.

Стелля Гаврисевич - Марітчак, б. секретарка “Союзу Українок” у Львові.

Д-р Ганна Чуйко - Чикаленко, голова “Союзу Українок - Емігранток” у Варшаві.

Марія Науменко, секретарка “Союзу Українок - Емігранток” у Варшаві.

Ніна Саліковська, член Управи “Союзу Українок - Емігранток” у Варшаві.

Марія Феденко, член Управи "Українського Жіночого Союзу" в Празі.

Д-р Сінгалевиц - Мазепа, член Управи "Українського Жіночого Союзу" в Празі.

Наталка Козицька, провідниця Українського Пласту, член Управи "Українського Жіночого Союзу" в Празі.

Марія Весоловська, голова Філії "Союзу Українок" у Стрию, замордована в червні 1941 року.

Дарія Старосольська, основниця і Голова "Кружка українських Дівчат", редакторка жіночих журналів, померла на засланні.

Степанія Гаврисевич, член "Союзу Українок" у Львові, замордована в червні 1941 року.

Олександра Голубець - Підгірська, голова Філії "Союзу Українок" у Ковлі, замордована німцями.

Д-р Харитя Кононенко, член Централі "Союзу Українок" у Львові, замордована німцями на Волині.

Д-р Ірена Роцинська, голова Філії "Союзу Українок" у Костополі, замордована німцями в Крем'янці.

Володимира Хомінська, член "Союзу Українок", померла в німецькому концентраційному таборі.

А коли глухо пролунали слова "Вічная їм пам'ять!" і всі усвідомили собі, що нема вже між живими великих наших Сестер і ніколи вже не побачимо їх, ані не почуємо їхнього голосу — тільки надзвичайна скупченість духа й повага хвилини не дали вибухнути голосному риданню . . .

До світлих моментів З'їзду належав виступ пані Ганни Совачевої з гарячим, патріотичним словом. Образ важкого життя в таборі полонених наших вояків з 1-ої української дивізії Української Національної Армії, під безпосередньою небезпекою совєтських втручань глибоко зворушив жіночі серця. "Союзіві Українок" у Зальцбургу вдалося започаткувати й дуже добре вести допомогу тим найбільш загроженим і безпомічним, але цього ще не вистачало. Тоді самочинний відрух учасниць з'їзду в напрямку торбинок (не тільки,

щоб обсушити сльози) дав знак до збірки, що швидко охопила цілу залю.

Саме в такій хвилині протест п. Рудницької проти збірок мусів залишити гіркий посмак. Вона ставила справу так, що українська дивізія це частина німецьких СС, яка добровільно поставила себе за борт української суспільности й узяла на себе частину співвідповідальности за німецькі звірства. Але ми мали там своїх чоловіків, братів, суджених . . . , і не могли з тим погодитися, що, зрештою, не відповідало об'єктивній правді.

Прикре враження залишила теж по собі та частина виступу п. Мілени Рудницької, де вона висунула занадто гостру критику діяльности проф. Володимира Кубійовича, що був, наче б то, на німецькій службі. Всі ми не могли дивитися на нього йнакше, як на українського патріота, що в тяжкий для України час узяв на себе величезний тягар відповідальности за легальне українське життя, зробив те, що було в його силі, і коли всі вже думали тільки про себе, далі клопотався, як зберегти незалежне українське життя після того, як воно знайдеться під альянтами, Аж ніяк не могли ми його вважати німецьким прислужником.

На щастя, ці прикрі сцени були тільки інцидентами без ширшого відгомону і не мали впливу на засадничу постановку справи жіночого руху. Хоч і прикро було це слухати, все ж таки ми мусіли мати довір'я до п. Рудницької — це ж довголітня голова "Союзу Українок", ніхто інший тільки вона довела його до вершин організованости на подив цілого світу і потерпіла за це своєю особистою кар'єрою, бо польський уряд відібрав їй посольський мандат.

На ділі, весь поважний тон і високий рівень нарад надала З'їздові програмова промова п. Рудницької, виголошена з властивими їй ораторським хистом і темпераментом. Правда, і тут не обійшлося без гострих слів на адресу жіночих секцій при Українських Допомогових Комітетах в шостирічній воєнній періоді, але пані І. Руснак виступила енергійно й з переконливою аргументацією в обороні цієї жіночої праці, що її у важких умо-

винах, з ризиком особистої безпеки виконували визначні діячки з Константиною Малицькою в проводі.

В загальному, на першому організованому З'їзді українського жіноцтва на еміграції недивлячись на різні політичні переконання його організаторок і учасниць, переміг дух дружби, без руїницьких проявів партійних антагонізмів, що вже починали анархізувати внутрішнє українське життя в інших еміграційних скупченнях. Уроженки різних земель України, жінки різні віком і освітою зуміли в обличчі страшної національної трагедії знайти спільну мову. Про це ми вже заздалегідь подбали, накреслюючи ідеологічні позиції нашого відновлюваного руху: "Це ті самі ідеї українського жіночого руху, на яких основувалася праця "Союзу Українок" на Рідній Землі. Відколи у 80-их роках минулого століття видвинула їх перша пробудниця українського жіноцтва, *Наталія Кобринська*, вони остоялися — почерез Всеукраїнський Жіночий З'їзд 1921 р. у Львові й Український Жіночий Конгрес 1934 р. у Станиславові — незмінні аж по сьогоднішній день". (Наша ідеологія, "Інформаційний Листок" за вересень).

А в Підсумках Українського Жіночого З'їзду ми з почуттям вдовolenня й повної сатисфакції могли ствердити: "Недивлячись на несприятливі умовини повоеного часу, всім перешкодам і противникам жіночого руху наперекір, українські жінки здійснили задумане діло: вони відновили свою організацію та тим самим увійшли знову в громадське життя як активний, рівновартний чиник. Перед нашими очима зарисовується смілива концепція Товариства, що має об'єднувати все українське жіноцтво на чужині. Наповнити цю організацію живим, багатим змістом, надати їй розмаху, з яким було звикло працювати українське жіноцтво в довоснному періоді — ось наше чергове завдання". (Інформативний Листок, жовтень 1945).

Для спопуляризуваннн ідеї "Союзу Українок Європи" ми в "Інформаційному Листку" в наглядній формі подали його мету:

"Союз Українок Європи ставить собі за завдання об'єднати українське жіноцтво, яке внаслідок воєнних подій опинилося на чужині, для зорганізованого захисту його духових і матеріальних інтересів та для активної участі жіноцтва в ролі співрішального і співвідповідального чинника в житті української еміграції.

СОЮЗ УКРАЇНОК ЄВРОПИ:

1. веде виховну працю над жіноцтвом, а саме:
  - а. плекає серед жіноцтва національні ідеали й національну традицію;
  - б. підносить культурно-освітній рівень жіноцтва;
  - в. виховує жінок в почутті відповідальности за долю нації;
  - г. активізує жіночі сили до громадської праці;
  - д. змагає до проламання духових кордонів між жіноцтвом різних українських земель;
  - ж. вціплює в жінок вселюдські ідеали братерства, свободи, соціальної справедливости, пошани людської гідности.
2. Він захищає інтереси українського жіноцтва на чужині, а саме:
  - а. дбає за працю й заробіток для жінок та взагалі про поправу їх господарського стану, а теж про матеріальне забезпечення;
  - б. опікується здоров'ям жінки й дитини, особливо здоров'ям матері й немовляти;
  - в. береже жінку, особливо молоду дівчину, від усіх небезпек чужого середовища.
3. Він заступає українське жіноцтво назовні, а саме:
  - а. перед власним громадянством;
  - б. перед українським жіноцтвом поза Європою;
  - в. перед міжнародніми й чужинними жіночими організаціями та перед міжнародніми гуманітарними установами.
4. Він служить українському загалові, а саме:
  - а. виховуючи жінок до жертвенної служби національній справі;
  - б. передаючи через матерів молодому поколінню любов батьківщини та рідну традицію;
  - в. мобілізуючи жінок до громадської праці, особливо в ділянці суспільної опіки;
  - г. ведучи боротьбу з усіми відемними проявами еміграційного життя;
  - д. через свої зв'язки з міжнароднім жіноцтвом".

На черзі важною справою для широкого розгорнення нашої діяльности вже триступневої організації "Союзу Українок" була легалізація перед тодішньою французькою окупаційною владою. Вдалося це зробити

в Тиролі, де зареєстровано “Союз Українок” у січні 1946, а в травні затверджено статут. В Форарльбергу виникли ускладнення у висліді заміни Комітетів різних національних груп на спільну “Суспільну Службу для переселенців”, в якій мали вміщатися всі національні групи. При українському відділі “Суспільної Служби” безперервно вели свою заплановану в різних ділянках діяльність десять кружків “Союзу Українок”, що були об’єднані в крайовій управі.

Йорданський гонд над Боденське Озеро (1946 р.) очолює президія Крайового Комітету, від ліва панове: Любомир Савойка, Зиновій Книш (голова), Т. Михайлівський. За духовенством частиною закритий о. Северин Сапрун.

Одним із перших більших виступів жіноцтва “Союзу Українок Форарльбергу”, що тривко записався в пам’яті українців, які жили в цій провінції — була “Святочна Академія на честь жінок - борців за Україну”. Відбулася вона при виповненій найбільшій залі в Фельдкірху, 15 лютого 1946 р. з гарно уложеною програмою, про що сповіщали дбайливо видані друком програмки. Зразково опрацьований реферат про участь жінок у визвольних змаганнях України виголосила п.

Ірена Руснак, а п. Ярослава Зорич хвилюючо передала “Останні хвилини Ольги Басараб”. Були ще між іншим виступи свіжо зорганізованого жіночого хору під диригентурою п. Степанії Безкорвайної та група з драматичної студії під режисерським проводом п. Олімпії Добровольської, що нарочно приїхала з Ляндеку. Це свято належало до найкращих патріотичних імпрез у Форарльбергу.

Міжнародня виставка в Дорнбірні

Завдяки заходам “Союзу Українок” на міжнародніх виставах у Фельдкірху, Віртембергії, Ляндеку, Інсбруку, Брегенці, Блюденці і т. д. — тріумфували зразки українського народнього мистецтва. Крім дитячих садочків по різних місцевинах зорганізовано приют у Брегенці, а для цілої провінції влаштовано в травні 1946 р. в Гогенемсі велике свято весни для дітвори, що при масовій участі забавлялася до пізнього вечора. Ще перед моїм виїздом у літі того року до Парижа були урухомлені: вишивальня народніх узорів і кравецька кооператива.

Але й у Франції доходили до мене вістки про життя “Союзу Українок”, як про це може свідчити лист господарської референтки Красвої Управи СУ Форарльбергу, що писала до мене до Парижа 24 листопада 1946 року:

“Вибачте, що я так довго нічого не писала, але я хотіла подати Вам цікаві речі, що йдуть на руки пані Филиповиц з Женеві — від пані Рудницької. Але таки не діждалась.

Досі (вже третій місяць) в нас сезон загальних зборів кружків СУ і не відбуваємо засідань Крайової Управи. Її робота припинилася на уладженні виставки народнього мистецтва в Брегенці й Блюденці, а припинилася тому, що від місяця липня залізниця тут

Фрагмент виставки в Брегенці

вдвоє подорожіла, а за шілінги в десятеро стало тяжче. От і з'їздитись ніяк. Тепер треба працювати в місцевих осередках.

У Брегенці була міжнародня виставка в час тижня культури (“Фествохе”) Форарльбергу і тоді відвідало виставку українського народнього мистецтва понад три тисячі гужинців. Особливо цікаві — швайцарці — були

захоплені нашими експонатами. Матеріальний успіх теж гарний, бо около 1,500 шілінгів зистого доходу. В Блюденці не було вже такого шуму, але теж тисяга австрійців оглядала й подивляла мистецькі твори рук нашого народу.

Слідами Союзу Українок Форарльбергу пішли пані в Ляндеку, а опісля в Інсбруку та теж уладили подібні виставки.

Зараз цікаво у нас, бо в Брегенці вже зислений табір (до три сотні) має свої спеціальності. Жіноцтво організує робітню, бо ж треба шити на машинах, що їх прислала пані М. Рудницька. Крім того дістали ми ще полотно, флянелю й волітку на светери для дітей (але без рукавів, по лиш по 10 - 15 дкг. на дитину).

За інших проектів задумуємо в близькому часі організувати курс медсестер, бо доволі між нами “резників Ескуляпа”.

Але поза громадськими справами в нас життя тяжке, все дорожє, а то й зовсім брак. От хоз би палива на зиму, ярини й бараболі зовсім нема. Часом тяжко, а то й страшно за цю зиму, що вже за порогом. Але ми “тримаємося” — всі здорові та в гумораз”.

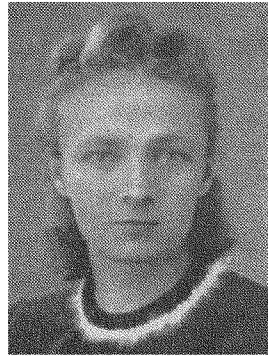
Курс для шпитальних доглядачок (т. зв. норс) був влаштований в наступному році в Брегенці. Взяли в ньому участь 27 слухачок з середньою й вищою освітою. На курсі викладали лікарі: д-р Роман Мороз (керівник курсу), д-р Олена Носковська-Гірняк, д-р Ольга Лазарчук, д-р Андрій Козак, д-р Олег Дорожинський, д-р Роман Лисяк.

Дальшу плянову й солідну працю проведено аж до осені 1949 р. Головою “Союзу Українок Форарльбергу” була п. Степанія Филипович, а після неї п. Юлія Білецька. У діяльності вели перед пані: Олена Білоус, Святослава Барусевич, Оксана Бодревич, Софія Волчук, Степанія Гугель, Ярослава Зорич, Осипа Кобзар, Іванна Мамчак, Марія Рудко, Дарія Станько, Олена Струць, Степанія Соневіцька, Степанія Чорпіта, Софія Харак, Олена Мандзюк, Соколишин, Парубоча та ін.

За весь цей час при всій оживленій діяльності міс-

Степанія Філіпович

Ярослава Зорич

цевих “Союзів Українок” — далекосяглий задум “Союзу Українок Європи” немов би завмер, чи радше не виходив поза стадію проєкту. З великими ще надіями на його здійснення прощали ми громадно на фельдкірському двірці 4 лютого 1946 р. п. Мілену Рудницьку, яка по довгих заходах дістала дозвіл на виїзд до Швейцарії. Ще в квітні цього року розіслано було обіжник до всіх “Союзів Українок”, що в Женеві п. Рудницька відкрила “Центральне Закордонне Бюро Союзу Українок” з метою: 1) відновити моральний авторитет СУ у міжнародній організації жіноцтва, якої членом був довоєнний “Союз Українок” і намагатися затримати це членство й надалі з користю для загальної справи, та 2) через зв’язки з різними найповажнішими міжнародними організаціями висднювати матеріальну допомогу українським жінкам і дітям на еміграції. Але все це не посунуло наперед справи “Союзу Українок Європи”.

Оцінюючи з перспективи десятиріччя цей нездійснений задум “Союзу Українок Європи”, приходиться признати, що йнакше воно й не могло бути. На це склалися ціла низка причин.

Перш усього, керувати жіночим рухом Європи з маленької закутини в Форарльбергу — зовсім неможливо. Щоправда, це давало деякі свої вигоди як швидкий

контакт із світом через сусідство швейцарської пошти, але величезна маса українського жіноцтва жила в німецько-австрійському китлі і туди мусіли спрямовуватися головні організаційні зусилля.

Тільки мала частина української еміграції обрала собі Австрію на перебування. Велика більшість розкинулася по таборах Німеччини і там ішов головний бій за впливи. Австрія і всі ми, її мешканці, в тому змаганні брали дуже підрядну участь. Централя кожної організації мусить бути там, де її головна людська база, а ми жили на її периферії, неначе причіпка до великого воза української еміграції в Німеччині.

Пані Мілена Рудницька заскоро виїхала до Швейцарії. Це була її головна мета — якнайшвидше дістатися до вільного світа, в нормальні умови життя. Та через це вона неначе уступила з поля бою і дала можливість своїм суперницям загорнути під їхній вплив українське жіноцтво та відвернути його від ідеї “Союзу Українок”.

Підготовча організаційна праця пішла неправильним шляхом. П. Рудницька керувала свої зв’язки через п. Ірену Павликовську, що саме стала її суперницею в намаганні очолити український жіночий рух і справді, місяць пізніше після Українського Жіночого З’їзду в Фельдкірху, на з’їзді представників української еміграції в Ашафенбургу, виступила з концепцією Жіночих Відділів при Центральному Представництві Української Еміграції, що переродилися пізніше в “Об’єднання Українського Жіноцтва”. Пропагуючи віднову “Союзу Українок” потрібно було шукати безпосередніх контактів до активних жінок на місцях, а це й була нелегка справа в тодішніх комунікаційних відносинах.

Ці речі сьогодні належать уже до історії. Все ж таки “Союз Українок” у Форарльбергу в цій історії своє місце зайняв. Не тільки зразково зорганізував він усе українське жіноцтво цієї провінції, але й дав почин до віднови жіночих організацій в інших частинах Австрії та французької зони Німеччини, а теж — перший виступив із ініціативою одної спільної організаційної централі для українського жіночого руху в Європі.

З М І С Т:

	стор.
1. Ініціативний Комітет для віднови Союзу Українок	6 — 9
2. Відозва й організаційна іструкція	9 — 13
3. “Чи потрібна нам окрема жіноча організа- ція на еміграції?”	16 — 19
4. Плян культурно-освітньої роботи	20 — 24
5. Перший організований З'їзд українського жіноцтва на еміграції	25 — 33
6. “Ті, що від нас відійшли”	28 — 30
7. Праця “Союзу Українок Форарльбергу”	34 — 37
8. Висновки	38 — 39

